

بررسی ارتباط میان مولفه های سرمایه اجتماعی با توانمندسازی سازمانهای غیردولتی زنان (از منظر فعالان در این عرصه)

طناز اسدی دریندی^۱

چکیده

ضرورت و اهمیت وجود سازمانهای غیر دولتی در جوامع امروزی به گونه ای چشمگیر در حال افزایش است. در ایران نیز سازمانهای غیر دولتی با روی آوردن گسترده مردم به ویژه اقشار مختلف زنان، حیاتی نو یافته اند. در این راستا توجه و تاکید بر توانمند سازی سازمانهای غیر دولتی از اهمیت ویژه ای برخوردار است که در همین ارتباط راهکارهای مختلفی مطرح گردیده. این مقاله نیز با تاکید بر اهمیت توانمند سازی سازمانهای غیر دولتی از یک سو و از سویی دیگر با توجه به اهمیت و نقش سرمایه اجتماعی که می تواند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، کارایی جامعه را بهتر کند، به ارتباط میان آنها به صورت موردی سازمانهای غیر دولتی زنان بر اساس یک کار میدانی پرداخته است.

کلید واژه ها: سرمایه اجتماعی، سازمانهای غیردولتی، اعتماد، شبکه، هنجار، توانمند

سازی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. کارشناسی ارشد علوم سیاسی Tannaz.asadi59@gmail.com

مقدمه

اهمیت سرمایه اجتماعی^۱ با توجه به نقش موثری که در فرایندهای اجتماعی جوامع دارد، درخور توجه است و به گونه‌ای وسیع در بدنه ادبیات اخیر در قالب آموخته‌های دانشگاهی، خط مشی‌ها و قانون‌گذاری‌های حکومتی، سازمانهای اقتصادی بین‌المللی، متون اجتماعی و ... تجلی یافته و بخش قابل توجهی از مطالعات نظری در حوزه جامعه‌شناسی را به خود اختصاص داده است. (دیوی، ۲۰۰۰: ۳) با توجه به اثرگذاری قابل ملاحظه سرمایه اجتماعی، بررسی ارتباط این مفهوم با دیگر مقولات جامعه‌شناسی از قبیل دموکراسی، جامعه مدنی، سازمانهای اجتماعی و ...، نیازمند نوعی نگاه متفاوت و درون‌نگر است. از میان این مقولات درهم‌تنیده، این مقاله بر نقش سرمایه اجتماعی در رابطه با سازمانهای غیردولتی که همواره نقشی موفق و مؤثر در ایجاد جامعه دموکراتیک داشته و دارند، به عنوان نماد جامعه مدنی، تمرکز نموده است. حال با عنایت به اینکه یکی از اساسی‌ترین پیش‌شرطهای توسعه این سازمانها افزایش ظرفیت‌ها و به دنبال آن توانمندسازی آنها است و از آنجا که توانمندسازی به فعلیت رساندن و به کار بستن ظرفیت‌های ایجاد شده سازمانی (پایداری، ارتباطات، افزایش مهارتها، همکاری (مشارکت) و مدیریت منابع مالی) توسط افراد سازمان است که موجب توانایی آن برای رسیدن به اهداف، دیدگاهها و مأموریت‌هایش می‌گردد، شکی نیست که بهره‌گیری از توانمندی‌های سازمانهای غیردولتی مستلزم ظرفیت‌سازی و ایجاد فضای قابلیت‌زا و فرصت‌ساز برای آن سازمانها می‌باشد. ظرفیت برای سازمان در حکم دارایی است، ابتدا باید دارایی‌ها یا به عبارتی ظرفیت‌سازی انجام شده و به دنبال آن با کمک افراد سازمان، توانمندسازی صورت گیرد (بابا مرادی و دیگران، ۱۳۸۲: ۳۴). این مقاله با در نظر گرفتن این مهم به نقش سرمایه اجتماعی در ارتباط با توانمندسازی سازمانهای غیردولتی تاکید نموده است و در این میان با عنایت به ترکیبی بودن جامعه از زنان و مردان، به سازمانهای غیردولتی زنان توجه و تمرکز دارد چرا که تلاش در جهت افزایش توانمندیهای سازمانی علیرغم توانایی‌های بالقوه زنان، همچنان به عنوان یک مسئله پیچیده مطرح می‌باشد. (میرزایی، ۱۳۸۳: ۶) به عنوان نمونه‌های مهم است که چگونه با توجه به توانایی‌های بالقوه‌تتشکل‌های غیردولتی زنان می‌توان زمینه را برای افزایش ظرفیتهای این تشکلهای توانمندسازی آنها فراهم نمود؟ و یا اینکه چرا برخی از تشکلهای غیردولتی در مقایسه با تشکلهای مشابه توانمندتر بوده و سازمانهای دیگر علیرغم تمامی تلاشهایی که پیرامون آنها صورت می‌پذیرد، همچنان فضای حاکم بر آنها کافی و رساننده به مقصود نیست؟ این مساله همواره به عنوان یکی از

^۱.Social Capital

^۲.Dewey

^۳.Empoverment

دغدغه های اجتماعی مطرح بوده و در این میان دیدگاه ها و راهکارهای بعضا مشابهی بیانگردیده است. در این راستا ، این مقاله فرض اساسی خود را بر ارتباط میان سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان های غیردولتی فعال در حوزه زنان قرار داده و به دنبال بررسی این همبستگی مثبت، اقدام به انجام پژوهش میدانی طی دو مقطع زمانی در شهر تهران نموده است.

چارچوب نظری

سرمایه اجتماعی: پیرامون سرمایه اجتماعی چندین درک متفاوت وجود دارد که با توجه به مشکلات بالقوه مفهوم سازی و ارزیابی ، جای تعجب نیست که اجماع نظر کمی در ادبیات سرمایه اجتماعی صورت گرفته باشد. در این میان یکی از برجسته ترین نظریه پردازان در زمینه سرمایه اجتماعی روبرت پاتنام ، براین باور است که سرمایه اجتماعی جنبه های ویژه ای از یک سازمان همچون اعتماد ، هنجارها و شبکه هایی است که با تسهیل اقدامات و کنشهای هماهنگ می تواند کارایی جامعه را بهبود بخشد . (پاتنام، ۱۹۹۳:۱۶۷) به عبارتی دیگر به اعتقاد وی سرمایه اجتماعی بازگشت به پیوندی است که در میان افراد ، شبکه های اجتماعی ، هنجارهای متقابل و اعتمادی بر خواسته از آنها می باشد و به نهادها ، روابط و هنجارهایی بر می گردد که کمیت و کیفیت روابط اجتماعی را درون جامعه شکل می دهد. (اسمیت، ۲۰۰۲ : ۲) در حالی که پاتنام پیرامون مولفه های سرمایه اجتماعی از منظر رئال و واقعی به آنها می نگرد ، به طوری که به عنوان نمونه معتقد است : اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن پیچیده از دو منبع مرتبط یعنی هنجارهای متقابل و شبکه های مشارکت مدنی ناشی می شود و به عنوان یک دارایی و ضرورت نظام اجتماعی هستند ، (پاتنام ، ۱۳۸۰ : ۲۹۳) پیر بورديو ، از متقدمان طرح موضوع سرمایه اجتماعی، ضمن تعریف سرمایه اجتماعی که آن را به عنوان مجموع منابع بالقوه و بالفعلی میداند که نتیجه شبکه پایداری از روابط نهادینه شده بین افراد و به عبارت ساده تر ، عضویت در یک گروه است (سیسیانن^۴، ۲۰۰۰:۱)، سرمایه اجتماعی را یک بخش بالقوه ای از سرمایه نمادین می داند که می تواند از قدرت نمادین و مبادله نمادین بهره برداری نماید. به طوری که بورديو درباره اعتماد هدایت شده در زمینه اجتماعی سخن نمی گوید و از آنجا که هر بحث تئوریکی در زمینه سرمایه اجتماعی به بنیان اعتمادتکیه دارد ، وی از آن صرف نظر می کند . (همان :۶) جیمز کلنن اولین محققى که به بررسی تجربی مفهوم سرمایه اجتماعی و عملیاتی نمودن آن پرداخت ، سرمایه اجتماعی را تنوعی از هویت ها می داند که دارای دو ویژگی اساسی است : در کل تمامی آنها رویکردهای مختلف

^۱.Potential

^۲.potential

^۳.Actual

^۴.Siisianen Smith

به یک ساختار اجتماعی هستند و دیگر آنکه کنش‌های معینی برای اشخاصی که در درون این ساختار قرار دارند، را تسهیل می‌نمایند. (کلمن، ۱۹۹۴: ۳۰۲) کلمن در رابطه با سرمایه اجتماعی، شرایط بیرونی برای قوتشکله‌ها، همچون ثبات را با عامل ایجاد روابط اعتماد و اقتدار همچون ایدئولوژی در کنار یکدیگر ذکر می‌نماید و همواره بر نقش موثر سرمایه اجتماعی تاکید دارد. در اینجا باید اشاره نمود که وی و پاتنام هر دو از این جنبه که برآثار و نتایج مثبت و سودمندی سرمایه اجتماعی تاکید دارند دارای هم‌سوئی هستند. لیکن کلمن بر تاثیر سرمایه اجتماعی در ارتباط با ارتقاء شرایط اجتماعی و اقتصادی در جامعه و پاتنام بر نقش سرمایه اجتماعی در افزایش کارایی و کارآمدی نهادهای مدنی تاکید و تمرکز می‌نماید. در اینجا است که افتراق نگاه این دو مشخص می‌گردد. فرانسویس فوکویاما از دیگر نظریه پردازان جامعه‌شناسی، معتقد است سرمایه اجتماعی را می‌توان به سادگی مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است و در آن سهیم هستند، تعریف کرد. (فوکویاما، ۱۹۹۹: ۲) نگاه فوکویاما به سرمایه اجتماعی از منظر هنجاری یا ارزشی به اندازه‌ای است که بر این امر تاکید می‌نماید که هنجارها و ارزشهای گروهی نباید در تعارض با ارزشهای اجتماعی باشد. این نظر در نقطه مقابل دیدگاه پاتنام قرار دارد. چرا که وی بر این باور است که، هنجارها و ارزشها نباید در تعارض با اعتماد و نه در تعارض با ارزشهای اجتماعی باشد. علاوه بر این فوکویاما در رابطه با اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی هم با تاکید بر همان نگاه ارزشی از شاخصهایی استفاده می‌نماید که ارتباط مستقیم با مولفه‌های اساسی سرمایه اجتماعی ندارد. با نگاهی به نظریات صاحب‌نظران مطرح در باب سرمایه اجتماعی این مقاله ضمن مفروض قرار دادن برخی از جنبه‌های نظریات متفکران مذکور، ساختار و رهیافت نظری خود را بر پایه دیدگاه پاتنام در باب سرمایه اجتماعی و مولفه‌های آن قرار داده و مدل نظری استخراج شده از دیدگاه پاتنام، بدان علت است که نظریات وی حول محورهای کیفیت روابط و تعاملات بین افراد و گروه‌ها، احساس تعهد و اعتماد دو جانبه به هنجارهای متقابل و ارزشهای مشترک و جمعی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی است. بر این اساس مفروضات پژوهش منتج از اظهارات پاتنام، عبارتند از: نخست هنجارهای مدنی و شبکه‌های اجتماعی برای تعاون مشارکت و انسجام اجتماعی ضروری هستند و سپس، سرمایه اجتماعی دستاوردهای اساسی و غیر قابل چشم‌پوشی برای ایجاد دموکراسی و جامعه مدنی و نیز شکوفایی نهادهای مرتبط با آن را در پی خواهد داشت. (پورموسوی، ۱۳۸۱: ۱۶۲) با در نظر گرفتن مفروضات مطرح شده فرضیات این مقاله در قالب ذیل مورد توجه و بررسی قرار خواهد گرفت:

فرضیه اصلی: بین مولفه‌های سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمانهای غیردولتی فعال در حوزه زنان ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه فرعی: بین منابع مکفی مالی و توانمندسازی سازمانهای غیردولتی فعال در حوزه زنان ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه فرعی: بین تخصص و توانمندسازی سازمانهای غیردولتی فعال در حوزه زنان ارتباط معناداری وجود دارد.

سرمایه اجتماعی و توانمند سازی سازمان های غیردولتی

با عنایت به اینکه سرمایه اجتماعی، بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود و این سرمایه به زندگی افراد، معنی و مفهوم بخشیده و زندگی سازمانی را ساده‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌سازد، (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۳: ۳۶ و ۳۷) در ابتدا لازم است که نوع ارتباط مفهومی میان جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی و سپس ارتباط متقابل سرمایه اجتماعی و سازمانهای غیردولتی (به عنوان نهادهای مدنی خارج از ساختار دولت)، پرداخته شود. ارتباط میان سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی به گونه‌ای است که در یک چرخه متقابل، این دو به بازتولید یکدیگر کمک نموده و این به صورتی است که جامعه مدنی زمینه لازم را برای امکان اعتمادپذیری افزایش داده و میزان خطرپذیری در اعتماد کردن را کاهش میدهد که به واسطه آن، شرایط مطلوبی برای سرمایه اجتماعی فراهم می‌گردد و بستری به وجود می‌آید که بر اساس آن مشکلات جمعی فارغ از نگرش رسمی بالا به پایین قابل حل شدن است. این در حالی است که جامعه مدنی نیز نیازمند بستری است که زمینه‌های مشارکت، اعتماد و همفکری در آن تقویت گردد که این با پتانسیل و ظرفیت سرمایه اجتماعی فراهم می‌شود. از سوی دیگر توسعه سازمانهای غیردولتی یکی از اقداماتی است که به شکل‌گیری و تقویت جامعه مدنی کمک نموده و نیز گسترش سازمانهای مذکور و تقویت گروهها و شبکه‌های اجتماعی، گامی موثر در راستای انباشت سرمایه اجتماعی محسوب می‌گردد. (شارع پور، ۱۳۸۱: ۲۷) اینرا به درستی هوگه مورد توجه و تأکید قرار میدهد که تمامیانواع سازمانهای داوطلبانه مردمی نقش موثری را در سرمایه اجتماعی ندارند بلکه سازمانهایی که در آنها فرهنگ دموکراتیک وجود دارد دارای این قابلیت مهم هستند (هوگه، ۲۰۰۳: ۱۰۶) تأثیر سرمایه اجتماعی بر سازمانهای غیردولتی از طریق افزایش سطح توانمندی آنها به عنوان محور و اساس بحث است. با در نظر گرفتن این نکته که یکی از بنیادی‌ترین موضوعات در رابطه با توانمندسازی سازمانهای مذکور، توانایی اجتماعی برای همکاری در جهت منافع مشترک است، این همکاری توسط سرمایه اجتماعی تحکیم می‌گردد. چرا که در همکاری چنین اعتقادی ایجاد می‌شود که: (من این کار را اکنون برای شما انجام می‌دهم به این امید که شما در یک برهه سخت دیگر، کاری برای من انجام

دهید). (پاتنام، ۱۳۸۰: ۳۱۳) به عبارت دیگر از آنجا که سرمایه اجتماعی مجموع منابع حقیقی یا مجازی برای یک فرد یا گروه محسوب می گردد که آنها را به واسطه برخورداری از یک شبکه بادوام و نهادینه شده مبتنی بر درک متقابل، به دست آورده اند، لذا با وجود این مهمزمینه برای فراگیر شدن هنجارهای همکاری جویانه در جامعه نیز فراهم میگردد. (فایلد، ۲۰۰۳: ۱۶) بنابراین می توان چنین بیان داشت که سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی برای همکاری، روابط دو جانبه و توسعه اجتماعی است. چرا که همکاری و تعاون داوطلبانه در جایی که ذخیره و انباشتی اساسی از سرمایه اجتماعی در قالب قواعد مبادله (هنجارها) و شبکه های تعهد مدنی وجود داشته باشد، به آسانی صورت می گیرد. (پاتنام، ۲۰۰۰: ۱۸) بدون وجود این کنش ها، مسلماً اعتماد و به طور کلی سرمایه اجتماعی در مرحله ای رو به زوال می گذارد. این زوال به صورت آشکارا خود را در معضلات اجتماعی جدی نمایان و مشخص می سازد. (اسمیت، ۲۰۰۲: ۳) به موازات افزایش همکاری، سرمایه اجتماعی موجب کاهش فرصت طلبی ها گردیده و مشکلات عمل جمعی را حل می نماید. زیرا به عنوان نمونه در درون شبکه های اجتماعی افراد آمادگی بیشتری دارند تا هنجارهای قوی رفتار قابل قبول را توسعه دهند و انتظارات متقابلشان را در بسیاری از ارتباطات تقویت کننده همکاری با یکدیگر منعکس کنند. (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۷) البته آنچه در رابطه با شبکه ها مهم می نماید این است که، هرچه شبکه ها متراکم تر باشند، یعنی احتمال اینکه اعضا بخواهند از سود حاصله از همکاری متقابل بهره برداری نمایند، بیشتر باشد، تداوم سرمایه اجتماعی نیز بالاتر است. (سیرانی و فریدلند^۲ ۱۹۹۵: ۱) نکته شایان ذکر در مورد سرمایه اجتماعی که می بایست بدان توجه نمود، آن است که شبکه امکانات واقعی را با توجه به عوامل خارج از گروه که بر کارکرد آن تاثیر می گذارند، برخورد کرده و خود را تا حد امکان سازگار نماید و توجه و نظارت خود را بیشتر بر عوامل داخلی که گروه را به اهدافش نزدیک می سازد، معطوف دارد. (فوکویاما، ۱۹۹۹: ۲) بنابراین، می توان به این نکته اذعان نمود که سرمایه اجتماعی با دستاوردها و سبب سازی هایی که دارد، موجب پایداری و تداوم سازمانهای اجتماعی نیز می شود زیرا فاکتورهایی از قبیل همکاری و مشارکت، ارتباطات و تبادل اطلاعات، موجب پایداری کارگروهی و تداوم ساختار اجتماعی گردیده و علاوه بر تاثیرات مذکور، به صورت ملموسی می توانند هويت را تحت تاثیر قرار دهد. به عبارتی زمینه را برای تقویت هويت جمعی فراهم آورند. (کلمن، ۲۰۰۴: ۲) یکی دیگر از دستاوردها و نتایج سرمایه اجتماعی برای کنشگران اجتماعی منافی است که آنها از جایگاهشان در شبکه می برند، که این قابل تبدیل به دیگر انواع سرمایه به ویژه سرمایه اقتصادی است. شاید به همین

^۱.Field

^۲.Siranni & friedland

دلیل به عنوان نمونه اعتبار و اعتماد را گاه به عنوان جایگزین سرمایه مالی مطرح می کنند. چرا که عوامل اقتصادی می توانند کمبود سرمایه اقتصادی یا انسانی خویش را، با روابط قوی تر جبران نموده یا به عنوان نقش مکمل عمل نمایند. (خاندوزی، ۱۳۸۳: ۵۷) در مجموع باید اینطور گفت که سرمایه اجتماعی و تقویت آن سبب افزایش پیوندهای مرئی و نامرئی اجتماعی می گردد و بر اعتماد و مشارکت در سازمانها می افزاید. (میشل^۱ و ایرلند^۲، ۲۰۰۲: ۱۲-۵).

روش پژوهش

باید توجه داشت که در مورد نحوه اندازه گیری سرمایه اجتماعی، حداقل دو رویکرد وجود دارد. در رویکرد نخست: گروهها و اعضای آنها در جامعه مفروض سرشماری می شوند در رویکرد دوم: داده های مربوط به میزان اعتماد، تعهد و مشارکت مدنی مورد بررسی قرار می گیرند. (متوسلی، ۱۳۹۰: ۹) لذا در این پژوهش جامعه آماری حاضر عبارت است از: سازمانهای غیردولتی زنان، که در حوزه اجتماعی فعالیت دارند. لازم به ذکر است که بر اساس اطلاعات موجود در ارتباط با سازمانهای غیردولتی زنان از سوی مرکز مشارکت زنان، تعداد اعضای ۷ سازمان غیردولتی زنان در مجموع ۸۸۳ نفر برآورد شده و در دو مقطع زمانی ابتدا در سال ۱۳۸۴ و سپس در سال ۱۳۹۴، مورد بررسی قرار گرفتند. لازم به ذکر است انتخاب ۷ سازمان نخست بدان علت است که دیگر سازمانهای غیردولتی زنان فعال در زمینهای اجتماعی علیرغم بیان هدف و اهمیت پژوهش همکاری نموده و از سوی دیگر با عنایت به جمع آوری حداکثر نمونه مورد نیاز از سازمانهایی که همکاری داشتند، در مجموع سازمانهای مذکور (۷ سازمان) مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه آماری پژوهش حاضر شامل ۲۶۹ نفر می باشد که به روش تصادفی ساده انتخاب شده اند. لازم به ذکر است که انتخاب این حجم نمونه بر حسب جدول کرجسی^۳ و مورگان^۴ صورت پذیرفته است. چرا که در مواردی که واریانس جامعه ای درصد مورد نیاز را در اختیار نداشته باشیم، می توان از این جدول برای برآورد حجم نمونه استفاده کرد. این جدول حداکثر تعداد نمونه را مشخص می دارد که اگر با فرمول کوکران نیز محاسبه شود، حتما حجم نمونه به دست آمده کمتر از این مقدار خواهد بود. اطلاعات مورد نیاز از طریق دو پرسشنامه محقق ساخته، جمع آوری شده است: پرسشنامه نخست "سنجش مولفه های سرمایه اجتماعی (با تاکید بر دیدگاه پاتنام بر مولفه های سرمایه اجتماعی) و سنجش فرضیات فرعی": شامل ۳۳ سؤال کلی با ۵ محور (اعتماد، شبکه، هنجار، منابع مالی و تخصص) از نوع پنج گزینه ای لیکرت و به صورت سؤالات بسته

^۱.Michael

^۲.Ireland

^۳.Krejcie

^۴.Morgan

می باشد که میان اعضای سازمانهای غیر دولتی زنان برای سنجش میزان مولفه های سرمایه اجتماعی و نیز سنجش اهمیت فرضیات فرعی، توزیع شده است. پرسشنامه دوم با عنوان سنجش مولفه های موثر در توانمند سازی سازمانهای غیر دولتی شامل ۲۲ سؤال کلی با ۵ محور (پایداری، مشارکت، مدیریت منابع مالی، ارتباطات و مهارت) مورد سنجش قرار گرفته است. لازم به ذکر است در بخش دوم پرسشنامه که در برگیرنده سؤالیهای اصلی تحقیق می باشد، از نوع سؤالات بازپاسخ استفاده شده است.

قابلیت اعتماد و اعتبار پرسشنامه

در زمینه اعتبار یابی پرسشنامه سنجش سرمایه اجتماعی، دو روش عمومی به کار برده شده است:

۱- تجزیه و تحلیل سؤالات آزمون که محاسبه همبستگی بین عملکرد آزمودنی ها در هر سؤال با عملکرد آنان در کل آزمون است. به عنوان مثال، بین موفقیت در سؤال شماره ۱ و نمره کل آزمون ۷۸٪ همبستگی وجود دارد. سپس برای آزمون معنی دار بودن این همبستگی در دو سطح ۵٪ و ۱٪ خطای معیار ضریب همبستگی را در اندازه های (۵٪) Z (۱,۹۶) و (۱٪) Z (۲,۵۸) ضرب کردیم تا تفاوت ضریب همبستگی محاسبه شده در سطح ۵٪ یا ۱٪ به دست آید. و این نتیجه در نهایت حاصل شد:

$$r_{pbis} > 2.58 > r_{pbis} > 1.96$$

و در این ضریب همبستگی محاسبه شده در سطح ۵٪ معنی دار است و همچنین $r_{pbis} > 2.58$ که در این صورت ضریب محاسبه شده در سطح ۱٪ معنی دار است.

۲- در آزمون سنجش سرمایه اجتماعی برای برآورد اعتبار آزمون و همسانی درونی آزمون از روش آلفای کرونباخ با فرمول

$$r_{11} = \alpha = \frac{k}{k-1} \left(\frac{st^2 - \sum si^2}{st^2} \right)$$

استفاده گردید در واقع این روش به برآورد اعتبار آزمون و همسانی درونی آزمون می پردازد. لازم به ذکر است که ضریب اعتبار این آزمون ۸۵٪=r است. در زمینه اعتبار یابی پرسشنامه سنجش توانمندی سازمانهای غیر دولتی به دلیل محدودیت تعداد پرسشنامه ها و نیز نوع سؤالات از روش اعتبار یابی صوری استفاده گردید.

روش آماری

در پژوهش حاضر، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده علاوه بر استفاده از آمار توصیفی از روش آمار استنباطی نیز بهره جسته است. با توجه به اینکه نوع پژوهش میزان رابطه بیش از دو متغیر را توصیف می کند، از روش همبستگی گشتاوری پیرسون، و به منظور بررسی تفاوت بین دو میانگین، (از نرم افزار SPSS) از آزمون آماری t برای دو گروه مستقل استفاده گردیده است.

یافته های پژوهش: در اینجا به ارائه مهمترین یافته های پژوهش بر اساس فرضیات در نظر گرفته شده که در چارچوب نظری بیان گردید، پرداخته می شود.

جدول ۱- آمار توصیفی مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمانهای دارای سطوح توانمندی های مختلف (در سال ۱۳۸۴)

عنوان	توانمندی بالا			توانمندی متوسط			توانمندی پایین		
	فراوانی	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	انحراف معیار	میانگین
منابع مالی	۱۸	۲۳،۲۶	۲۲،۸۸	۱۸	۱۵،۶۳	۱۲،۳۹	۱۷	۱،۲۸	۴،۴۷
تخصص	۱۸	۱۹،۱۶	۲۲،۸۸	۱۸	۱۶،۱۵	۱۲،۷۲	۱۷	۰،۹۷	۴،۰۶
اعتماد	۱۸	۲۲۷،۱۱	۲۵۲،۷۷	۱۸	۱۱۷،۹۰	۹۵،۳۳	۱۷	۳،۷۸	۱۲،۸۲
شبکه	۱۸	۳۲۹،۴۷	۳۶۵،۰۰	۱۸	۱۶۷،۳۵	۱۳۳،۸۳	۱۷	۲،۷۱	۱۹،۸۸
هنجار	۱۸	۱۲۷،۱۶	۱۴۰،۲۲	۱۸	۶۳،۴۹	۵۰،۵۰	۱۷	۱،۳۰	۹،۲۴

جدول ۲- آمار توصیفی مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمانهای دارای سطوح توانمندی های مختلف (در سال ۱۳۹۴)

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶
شبکه	۰.۳۸	۰.۰۵۵	۰.۱۵	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
هنجار	۰.۳۱	۰.۱۹	۰.۰۲	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
منابع مالی	۰.۳۳	۰.۱۹	۰.۰۲	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
تخصص	-	۰.۳۲۷	۰.۰۳	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

به منظور بررسی رابطه بین فرضیات فرعی و هریک از مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمان های با توانمندی بالا، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردیده. یافته های بدست آمده در جدول ۳ نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0.01$ (با علامت * * مشخص گردیده اند) بین مولفه های سرمایه اجتماعی سازمان های غیردولتی فعال در حوزه زنان با سطح توانمندی بالا است. همچنین میان مولفه های مذکور با فرضیه های فرعی (منابع مالی و تخصص)، نیز همبستگی مثبت وجود دارد. یافته های بدست آمده از سازمان های با توانمندی متوسط، نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0.01$ بین مولفه های سرمایه اجتماعی می باشد. شایان ذکر است بین مولفه های مذکور با فرضیه های فرعی نیز همبستگی مثبت وجود دارد. لیکن یافته های بدست آمده نشان دهنده عدم

۶۵	۴۷۶ (**)	۸۴	۴	۶۲	۲۰	۹۰	۹۳	۹۷	۹۷	۸۹	هنجار
۱(*	*)	۰(*	۴(*	۴(*	۳۷	۲۶(*	۷(*	۸(*	۴(*	۰(*	۲(*
۵۳	۴۷	۵۰	۲	۴۸	۲۰	۳۰	۲۰	۰	۰	۱۰	منابع مالی
۶(*	۶(*	۹(*	۱(*	۳(*	۳۷	۳۰	۶۱	۱۲	۷۱	۱۰	۱۰
۵۳۶ (**)	۶۵	۶۸	۲	۴۸	۶۲	۶۱	۶۶	۹۱	۷۱	۸۹	تخصص
۱(*	۰(*	۰(*	۶(*	۳(*	۴(*	۴(*	۱(*	۱(*	۹(*	۲(*	۱۰
*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	۱

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

به منظور بررسی رابطه بین فرضیات فرعی و هریک از مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمان های مذکور، مجددا در سال ۱۳۹۴ از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردیده . یافته های بدست آمده در جدول ۴ نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0/01$ (با علامت * *مشخص گردیده اند) بین برخی از مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمان های غیردولتی فعال در حوزه زنان با سطح توانمندی بالا است، به گونه ای که تنها میان مولفه اعتماد با شبکه ، هنجار و شبکه ، همبستگی مثبت یافت نشد. شایان ذکر است، میان مولفه تخصص و نیز منابع مالی با هیچ یک از مولفه های سرمایه

اجتماعی همبستگی معناداری یافت نشد. یافته‌های بدست آمده از سازمان‌های با توانمندی متوسط نشان دهنده ارتباط معنادار میان مولفه‌های سرمایه اجتماعی با هم و نیز با فرضیه فرعی تخصص است. در حالی که بین مولفه‌های سرمایه اجتماعی در سازمانهای مذکور با منابع مالی به عنوان فرضیه فرعی دیگر همبستگی معناداری یافت نشد. تنها همبستگی مثبت میان منابع مالی با تخصص مشخص گردید. در ارتباط با سازمان‌های با توانمندی ضعیف نتایج بدست آمده نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0/01$ بین مولفه‌های سرمایه اجتماعی با یکدیگر و با هر دو فرضیه فرعی است.

جدول ۵- آمار توصیفی مولفه‌های توانمندسازی در سازمان‌های با سطوح

توانمندهای مختلف (در سال ۱۳۸۴)

عنوان	توانمندی بالا			توانمندی متوسط و پایین		
	فراوانی	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	انحراف معیار	میانگین
مشارکت	۵	۱,۷۳	۷,۰۰	۲	۰	۵,۰۰
پایداری	۵	۱,۷۳	۷,۰۰	۲	۰	۶,۰۰
ارتباطات	۵	۰,۷۰	۵,۰۰	۲	۱,۴۱	۴,۰۰
مدیریت مالی	۵	۱,۶۴	۷,۸۰	۲	۰,۷۰	۷,۵۰
مهارت	۵	۳,۲۳	۱۱,۰۰	۲	۰,۷۰	۸,۵۰

جدول ۶- آمار توصیفی مولفه های توانمندسازی در سازمانهای با سطوح توانمندی

های مختلف (در سال ۱۳۹۴)

توانمندی متوسط و پایین			توانمندی بالا			عنوان
میانگین	انحراف معیار	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	فراوانی	
۵,۰۰	۱,۱۴	۲	۷,۵۰	۱,۰۰	۴	مشارکت
۸,۰۰	۰,۰۰	۲	۸	۰,۰۰	۴	پایداری
۴,۰۰	۰,۰۰	۲	۶	۰,۰۰	۴	ارتباطات
۷,۵۰	۰,۷۱	۲	۹,۲۵	۰,۵۰	۴	مدیریت مالی
۱۱,۰۰	۰,۰۰	۲	۱۱,۷۵	۰,۵۰	۴	مهارت

جدول ۷- ضریب همبستگی بین مولفه های توانمند سازی در سازمان ها با سطوح توانمندی های مختلف (در سال ۱۳۸۴)

توانمندی متوسط و پایین					توانمندی بالا					عنوان
مشارکت	پایداری	ارتباطات	مدیریت مالی	مهارت	مشارکت	پایداری	ارتباطات	مدیریت مالی	مهارت	
۱	۱,۰۰۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۱	۹۶۸. (**)	۸۷۸. (*)	۰,۸۱ ۶	۹۱۷. (*)	۱	مشارکت
- ۰,۳۸	۱,۰۰۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۹۶۸. (**)	۹۶۶. (***)	۰,۶۱ ۲	۱	۹۱۷(*)	پایداری
- ۰,۸۲	۱,۰۰۰ (**)	۱	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۰,۷۹ ۱	۰,۶۵	۱	۰,۶۱ ۲	۰,۸۱۶	ارتباطات
- ۰,۷۹	۱	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۱,۰۰ ۰ (**)	۰,۹۵۳ (*)	۱	۰,۶۴ ۵	۹۶۶. (***)	۸۷۸(*)	مدیریت مالی
۱	۰,۱-	۱	۰,۰۷ ۱	۱	۱	۹۵۳. (*)	۰,۷۹ ۱	۹۶۸. (***)	۹۶۸.(**)	مهارت

* Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

۰,۰۶	۰,۰۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	ارتباطات
		۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	۰,۰۰ (**)	مدیریت مالی
۰,۷۱	۰,۰۷	۰,۰۰ ۶			۰,۰۰ ۳۳				۰,۰۳ ۳	مه‌ارت

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

یافته های بدست آمده در جدول ۸ نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0/01$ (با علامت * * مشخص گردیده اند) بین مولفه های توانمند سازی در سازمانهای غیردولتی فعال با سطح توانمندی بالا به استثنای مولفه مهارت است. همچنین یافته های بدست آمده نشان دهنده همبستگی معنادار در سطح $\alpha = 0/01$ بین مولفه های توانمند سازی در سازمانهای غیردولتی فعال با سطح توانمندی متوسط و پایین به استثنای مولفه مهارت که با هیچ یک از مولفه ها همبستگی یافت نشد، رابطه معناداری وجود دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۹: رابطه بین مولفه های سرمایه اجتماعی با مولفه های توانمند سازی در سال

۱۳۸۴

t	درجه آزادی	سطح معنی داری	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۱۴,۹۱	۱۲۷	۰۰۱.	۴,۵۱	۵,۹۴	۱۲۸	تخصص
۱۹,۰۶	۱۹۰	۰۰۱.	۲,۶۷	۳,۶۸	۱۹۱	منابع مالی
۲۷,۹۳	۳۱۹	۰۰۱.	۵,۸۳	۹,۱۰	۳۲۰	هنجار
۴۶,۹۸	۸۹۵	۰۰۱.	۵,۰۶	۷,۹۴	۸۹۶	شبکه
۳۸,۰۰	۵۷۵	۰۰۱.	۵,۳۱	۸,۴۱	۵۷۶	اعتماد
۹,۰۳	۴	۰۰۱.	۱,۷۳	۷,۰۰	۵	مشارکت
۹,۰۳	۴	۰۰۱.	۱,۷۳	۷,۰۰	۵	پایداری
۱۵,۸۱	۴	۰۰۱.	۷۰.	۵,۰۰	۵	ارتباطات
۱۰,۶۱	۴	۰۰۱.	۱,۶۴	۷,۸۰	۵	مدیریت مالی
۱۱,۰۰	۴	۰۰۱.	۲,۲۳	۱۱,۰۰	۵	مهارت

به منظور بررسی رابطه تفاوت بین دو میانگین مولفه های سرمایه اجتماعی با مولفه های توانمندسازی در سال ۱۳۸۴ از آزمون t استفاده شد. (جدول شماره ۹) همانطور که مشاهده می شود t محاسبه شده بزرگتر از t جدول با درجه های آزادی فوق الذکر در سطح ۰۰۱ است بنابراین با ۹۹٪ اطمینان ارتباط معناداری بین مولفه های سرمایه اجتماعی و توانمندسازی در سال ۱۳۸۴ وجود دارد به گونه ای که به ترتیب بر اساس محاسبه انجام شده درجه اهمیت مولفه های سرمایه اجتماعی شبکه

، اعتماد و هنجار در بالاترین سطح قرار داشته و تفاوت معناداری با درجه اهمیت منابع مالی و تخصص به عنوان فرضیات فرعی، دارد.

جدول ۱۰: رابطه بین مولفه های سرمایه اجتماعی با مولفه های توانمند سازی در

سال ۱۳۹۴

t	درجه آزادی	سطح معنی داری	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۱۸,۳۰	۳۰	۰۰۱.	۸,۹۲	۲۹,۳۵	۳۱	تخصص
۱۱,۶۶	۳۰	۰۰۱.	۸,۸۵	۱۸,۵۴	۳۱	منابع مالی
۱۹,۹۱	۳۰	۰۰۱.	۲۸,۶۴	۱۰۲,۴۱	۳۱	هنجار
۱۳,۷۴	۳۰	۰۰۱.	۱۰۸,۲۶	۲۶۷,۲۲	۳۱	شبکه
۱۹,۳۹	۳۰	۰۰۱.	۵۷,۹۸	۲۰۲,۰۰	۳۱	اعتماد
۱۰,۰۰	۵	۰۰۱.	۱,۶۳	۶,۶۶	۶	مشارکت
۱۲,۶۴	۵	۰۰۱.	۰۰	۸,۰۰	۶	پایداری
۱۲,۶۴	۵	۰۰۱.	۱,۰۳	۵,۳۳	۶	ارتباطات
۲۰,۵۵	۵	۰۰۱.	۱,۰۳	۸,۶۶	۶	مدیریت مالی
۵۱,۴۳	۵	۰۰۱.	۵۴.	۱۱,۵۰	۶	مهارت

به منظور بررسی رابطه تفاوت بین دو میانگین مولفه های سرمایه اجتماعی با مولفه های توانمندسازی مجدداً در سال ۱۳۹۴ نیز از آزمون t استفاده شد. (جدول شماره ۱۰) همانطور که مشاهده می شود t محاسبه شده بزرگتر از t جدول با درجه های آزادی فوق الذکر در سطح 001 است. بنابراین با ۹۹٪ اطمینان ارتباط معناداری بین مولفه های سرمایه اجتماعی و توانمندسازی در سال

۱۳۹۴ نیز وجود دارد. شایان ذکر است اهمیت دو فرضیه فرعی در روند افزایش سطح توانمندی سازمان های غیردولتی زنان نیز ملموس و غیر قابل چشم پوشی است. به گونه ای که حتی درجه اهمیت یکی از فرضیات فرعی (تخصص) بیشتر از درجه اهمیت شبکه به عنوان یکی از مولفه های سرمایه اجتماعی برآورد گردید، و پس از شبکه فرضیه دیگر (منابع مالی) از اهمیت برخوردار است.

نتیجه گیری

با این مهم که، پرداختن به روابط میان سرمایه اجتماعی و سازمان های غیر دولتی شایان توجه است. و نیز با عنایت به اینکه توانمند سازی سازمان های مذکور همواره دارای ارزش و محور توجه بوده، تمرکز بر آن امری لازم و ضروری است. این مقاله اهمیت و نقش مولفه های سرمایه اجتماعی در توانمند سازی سازمان های غیر دولتی را در یک بحث تئوریک (با تاکید بر دیدگاه پاتنام در این باب)، مورد بررسی قرار داده و علت تمرکز بر دیدگاه پاتنام و الگوی نظری وی در باب سرمایه اجتماعی، در بستر جامعه ای چون ایران که در شرایط گذار به سر برده، بدان سبب بوده که پاتنام به طور کلی بر اعتماد موجود بین اعضای یک سیستم اجتماعی، تمایل به قرار گرفتن در نهادهای مدنی (در قالب شبکه های اجتماعی) و رعایت هنجارها تاکید دارد. دیدگاه وی در باب سرمایه اجتماعی از منظر دستاوردهای اساسی آن برای ایجاد دموکراسی و جامعه مدنی و نیز شکوفایی نهادهای مرتبط با آن است و صراحتاً عنوان می دارد که: سرمایه اجتماعی یک پدیده ارتباطی است که می تواند به عنوان دارایی گروه ها، انجمن های محلی و ملت ها به حساب آید. حال از این منظر سازمان های غیردولتی در ایران در قالب همان انجمن های محلی و داوطلبانه ای قرار دارد که پاتنام به مطالعه آنها پرداخته است. نتایج حاصل از تحقیق میدانی پژوهش حاضر در دو مقطع زمانی سال های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۴ نیز موید رابطه معنادار سرمایه اجتماعی و توانمند سازی سازمان های غیردولتی زنان در شهر تهران است. این مهم است که سازمان های غیردولتی در ایران از سرمایه اجتماعی میان گروهی ضعیف و یا عدم وجود سرمایه اجتماعی میان گروهی برخوردارند و این با دیدگاه سینرژئی (همیاری) که یکی از دیدگاه های توسعه است، در تعارض می باشد. اگر این سازمان ها با یکدیگر و با جامعه انسجام و پیوستگی از طریق شبکه های ارتباطی نداشته باشند، همکاری ها کاهش پیدا کرده و به دنبال آن افزایش ظرفیت سازمان ها تقلیل یافته و امر توانمند سازی، تبدیل به یک امر نمایشی و تحقق نیافته خواهد شد. لذا این مقاله را به عنوان گامی در ارتباط با فعالیت تئوریک و میدانی در زمینه توانمند-سازی سازمان های غیر دولتی زنان دانسته و امید است که تحقیقات آتی به صورت زیربنایی و بنیادین، فرازهای جدیدی را در این ارتباط مشخص و تبیین نمایند.

فهرست منابع

- ۱- الوانی ، سید مهدی . شیروانی، علیرضا.(۱۳۸۳)«سرمایه اجتماعی اصل محوری توسعه» تدبیر ، ش ۱۴۷.
- ۲-بابامرادی ، سهیلا . و همکاران (۱۳۸۲)ظرفیت سازی و توانمند سازی ، کنشگران داوطلب ، ش ۱۴و۱۵.
- ۳- پاتنام، روبرت (۱۳۸۰) دموکراسی و سنتهای مدنی ، محمد تقی دلفروز، تهران، نشر روزنامه سلام.
- ۴-پورموسوی سید فتح الله، (۱۳۸۱) «جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی» راهبرد ، ش ۲۶.
- ۵-خاندوزی ، سید احسان (پاییز۱۳۸۳) ، « استراتژی اقتصادی بر محور سرمایه اجتماعی» ، راهبرد ، ش ۳۳.
- ۶- شارع پور ، محمود (۱۳۸۱)،«سرمایه اجتماعی، ثروت نامربی « فرهنگ و پژوهش ، ش ۱۰۰
- ۷- متوسلی ، محمود .و دیگران.(۱۳۹۰)«سرمایه اجتماعی از دید رویکرد منفی فوکویاما در ایران»، فرایند مدیریت و توسعه، ش ۷۵.
- ۸-میرزایی، فاطمه (۱۳۸۳) NGOها پلی میان آرمانها و واقعیت ها برای زنان ، جام ، ش ۲۶۴.
- Coleman, James. (March 2004), Bowling together, 9OECD observer.
- 10- Coleman, James(1994).:Foundation of social theory , Cambridge MASS: Harvard university press.
- 11- Dewey, john.(September2000)A conceptual framework of social capital and Civil Society , Southern Illinois University United States.
- 12- Field, j . (2003) Social Capital , Routledge , New York
- 13- Fukuyama. Francis (october1999), social capital and civil society, George Mason university. prepared for delivery at the IMF conference on second generation.
- 14-Hooghe, M. , Stolle , D . (eds)(2003) Generating Social Capital : Civil Society and Institutions in Comparative Perspective , New York , London
- 15-Michael , A.H and Ireland ,R. D (2002)The essence of Strategic Leadership:Managing human and Social capital. Journal of Leadership &Organizational Studies , Vol.9.No1, PP5-12.
- 16- Putnam, Robert. (2000) Bowling alone: the collapse and revival of American community , Simon and Schuster , New York.

- 17- Putnam, Robert: (1993) The prosperous community: social capital and public life ,American prospect , vol 4 , No 13 .
- 18- Siisimäki, Martti, (July 2000) two concepts of social capital ,trinity college/ Dublin/ Ireland
- 19- Sirianni, Carmen ,Friedland ,Lewis.(1995)Social Capital ,[http: // www.Cpn.org/Tools/dictionary /Capital.html](http://www.Cpn.org/Tools/dictionary /Capital.html).
- 20-Smith, m. k (2001) social capital ,[www . infed. Org/ biblio/ social capital](http://www.infed.org/biblio/socialcapital)

